

**Сарни в часи німецької окупації
(Закінчення. Початок у №77,78).**

У зв'язку з епідемією в Сарнах віспи, тифу, дизентерії, ящура та сказу міська та районна управи велику увагу приділяли санітарному стану міста та села. У 1941 р. окружний лікар М. Тощевіков видав обов'язкове санітарне розпорядження, за невиконання якого винних притягували до суворой відповідальності. У ньому йшлося про те, що всі домовласники, а також власники крамниць і їдалень повинні щоденно, до 8 години ранку замітати прибудинкову територію. Кожному домовласнику необхідно було також привести в належний стан колодязь, помийну яму, смітники та місця відходів. За потреби дезінфікувати хлорованим вапном.

Через поширення ящура в Сарнах міська управа наказала у своєму розпорядженні ветеринарному лікарю обстежувати тварин, в яких «стверджено будь-які об'яви хвороби». Заражені подвір'я негайно закривали, а на них і на території бойні періодично проводили дезінфекцію. Заборонили в місті продаж зараженої хворобою худоби, молоко таких корів могли вживати й переробляти в молочарні тільки в перевареному стані або нагрітому до температури 70°C.

У зв'язку з поширенням сказу в розпорядженні міської управи від 5. 10. 1941 р. «Про загрозу перенесення та поширення сказу в котів, собак та інших тварин» було наказано відловлювати собак по всьому місту щоденно до 10 години ранку.

Окружний лікар М. Тощевіков назначив відповідального санітарного піклувальника, котрий слідкував за санітарним порядком у селах. Двір і вулицю біля кожної хати в селі повинні були підмітати щодня вранці, взимку - розчищати від снігу. Подвір'я утримувати в чистоті, трупи тварин та птиці закопувати, гній складати в купи, а потім вивозити в поле. Хати мали бути побілені й утримані в чистоті, білизну обов'язково виварювати в золі, нові колодязі дозволяли будувати тільки з цементних цебрин на відстані 50 м від хліва, причому верхня цебрина мала виступати на один метр над поверхнею землі. Криницю потрібно було обов'язково накрити, а корито для напування худоби ставити на віддалі, також суворо забороняли прати білизну біля них. Старі колодязі весною чистили, хлів і стайню вичищали від різного мотлоху.

Щоб запобігти поширенню епідемічних захворювань, окружний лікар М. Тощевіков видав також розпорядження щодо обов'язкового направлення в Сарненську лікарню хворих із високою температурою, наспинний і черевний тиф. Проводили щеплення проти віспи, тифу, дизентерії. У Сарненській лікарні працювали ординатор Баранович, лікар Хатян. За невиконання санітарно-епідемічних наказів санітарний піклувальник мав накладати штраф у сумі 10 карбованців. У 1941 році в Сарненській окрузі зареєстрували 417 випадків захворювань на дизентерію, із них 87 - із летальним результатом.

По всіх районах Сарненської округи проводили курси для санітарних піклувальників сільських управ, на котрих висвітлювали питання епідемічних захворювань як людей, так і тварин, санітарію, та гігієну села (колодязі, забезпечення питною водою, ознайомлення з санітарними постановами, боротьба зі сказом, ящуром). Проводив їх окружний лікар М. Тощевіков. Відділ охорони здоров'я в Сарнах із настанням весни наводив санітарний порядок, обстежував двори, вулиці, ресторани, хлібопекарні, цирульні, бойню, баню та ін. Проводили лікарське обстеження всіх робітників, котрі працювали на підприємствах.

Але, попри всі труднощі, спричинені окупаційною владою, в усіх сферах людської діяльності в Сарнах все ж вирувало життя. Для того, щоб повернути на свій бік - місцеве населення, нацистська влада намагалася вести активну пропаганду. Вплив на свідомість людей здійснювали через засоби масової інформації, що були під наглядом ворожої

цензури. До числа легальної періодики Рівненщини належить газета «Голос Сарненщини», яку вважали пресовим органом Сарненської округи. Газета виходила в Сарнах з вересня 1941р. до кінця 1943 р. Виданням у різний час керували В. Гаврильчик, М. Бережнюк, М. Загоровський. Відповідальним редактором був М. Бережнюк. Редакція видання працювала за адресою: м. Сарни, вулиця Купецька, 14. Обсяг газети становив здебільшого 4 сторінки (хоча л траплялися номери і по 6 аркушів) к форматом 40,5 см на 30 см. Коштувала газета 1 карбованець. Щодо у тиражу, то, за деякими даними, він становив десять тисяч примірників. У газеті висвітлювали повідомлення німецького Верховного командування (рубрика «З головної квартири фюрера»), аналізували ситуацію на фронтах, хоча зміст таких публікацій зводився до перемоги армій рейху та переконання читачів у тому, що прихід нової влади є необхідним і неминучим. Також видання висвітлювало й аналізувало міжнародну ситуацію в «Коротких повідомленнях», «Вістях із фронту», «З усього світу». На шпальтах газети розкривали різні напрями радянської злочинної політики, публікували статті про сталінські репресії, злочини НКВС, також друкували агітаційно-пропагандистські , публікації, заохочуючи українців до виїзду в Німеччину.

Актуальною в часописі була тема єврейського населення, а саме його дискредитація, про що свідчать публікації «Жидівська війна», «Жидівська наука як засіб поневолення світу», «Європа пізнає жидівство». Регіональні новини публікували в рубриках «З місцевого життя», «Хроніка Сарненської округи», а також у різних наказах , повідомленнях та оголошеннях. Автори, котрі друкували свої дописи, були анонімними. Серед підписів траплялися такі прізвища, як Юрій Гріненко, Антін Давен, М. Підгірянка, В. Пількевич та інші. Після визволення міста в січні 1944 р. редакція газети «Голос Сарненщини» припинила свою роботу.

Просвітянський рух

26 січня 1942 року в Сарнах, відновило свою роботу культурно-освітнє товариство «Просвіта». У приміщенні міського театру по вулиці Театральній, 9 відбулися загальні збори товариства, на котрих затвердили статут і вибрали новий склад правління, до якого ввійшли Є. Татур, В. Теодорович, Г. Огибовський, П. Шаламай, Є. Теодорович, Д. Кияшко, П. Кромпф, А. Гурандо, В. Лашин, А. Діткевич. Товариство ставило за мету виховувати в масах ідеали українського народу, ширити національну свідомість, порівнюючи завдання «Просвіти» із завданням «Просвітянських хат», що під впливом радянського окупанта також намагалися виховувати гідність українців, зважаючи на інтереси лише українського народу. Діяльність товариства базувалася на діяльності освітніх працівників та українського ідейного духовенства.

1 лютого 1942 р. у парафіяльній церкві міста українською мовою відправили поминальну панахиду пам'яті 300 полеглих українських юнаків під Крутами. До вірних у церкві звернувся настоятель храму словами І. Франка: «Ми поляжем, щоб славу, і волю, і честь, рідний краю, здобути тобі!». Пам'яті Героїв Крут цього дня присвятили також зустріч членів «Просвіти» у міському театрі, де зібралось місцеве населення. Виступ розпочав Г. Огибовський, розповів про події визвольної боротьби українського народу з більшовиками в 1918-1919 рр. Згодом відбувся концерт, виступив хор під керівництвом Сухозанета, котрий виконав українські пісні «Вилітали соколята» (муз. Гайворонського), «Козака несуть» (муз. Леонтовича), «Могила» (муз. Лисенка), «Ще не вмерла Україна», народний гімн.

Просвітянський рух на Сарненщині поширювався. 15 лютого 1942 р. вікривали філії в Бережниці, Любиковичах, Немовичах, Орв'яниці, Великих Цепцевичах, Городці, Тинному. Молодь організувала драматичні, музичні гуртки, відкривали спортивні майданчики, гуртки співу.

На початку окупації відділ освіти й пропаганди Сарненського району котрий

перебував у будинку, колишнього староства, зареєстрував усіх учителів і керівників шкіл. У 1942 році в Сарнах відкрили педагогічні курси для некваліфікованих учителів-українців, котрі мали і 1-3-річну практику. Слухачі отримували 75 відсотків учительської платні. Після прослуховування курсів склали іспити, до яких було допущено 67 чоловік. Успішно здала лише половина з них, іншим запропонували залишитися на повторні іспити після шестимісячної перерви.

У місцевому часописі «Голос Сарненщини» постійно друкували оголошення щодо запису дітей до школи (народжені 1928-1930 рр., і котрі ніде не працювали, та діти, народжені 1931-1935 рр., котрі також підлягали шкільному обов'язку). Батьків, які не посилали дітей до школи, карали.

1 травня 1942 р. у Сарнах відкрили низку освітньо-практичних курсів для молоді: торговельні (три роки навчання), куди приймали молодь із семи- і восьмикласною освітою середньої школи; технічно-ремісничі I та II ступенів, підготовчі курси до вступу до фахових шкіл, на котрі брали учнів п'ятого і шостого класів середньої школи, натуральні курси. Заяви потрібно було надати особисто або надсилати поштою в секретаріат натуральних курсів за адресою: м. Сарни, вул. Гімназійна, 1 (приміщення школи).

Також у Сарненській окрузі було дві технічно-механічні школи: у Сарнах із ковальським і слюсарським відділами, у Дубровиці - з ковальським, слюсарським, столярським і кравецьким. У містечку Бережниця також відкрили кравецьку школу для дівчат.

Щоб привернути місцеве населення на свій бік, окупаційна влада вела активну пропагандистську та культурно-освітню роботу. У пресі публікували статті про хороше життя оstarбайтерів у Німеччині. У місті проводили окружну виставку місцевої промисловості, на якій представляли різного роду продукцію. При цьому акцент робили на фашистську владу, котра «давала» надію сарненцям, що місцева промисловість може розвиватися тільки дякуючи загарбникам, які забезпечували працю і хліб безробітним. У міському театрі показували фільми агітаційного характеру, влаштовували концерти, вечори, присвячені річниці народження Т. Г. Шевченка, при гебітскомісаріату організовували вечори українських пісень, колядок і танців.

Вікторія Дашко
Молодший науковий співробітник
Сарненського історико-етнографічного музею
(за матеріалами Інтернет-ресурсів
та аналізу часопису «Голос Сарненщини» 1№104 за 1941-1943 рр.)

У статті використанні також матеріали з книги Олексія Савчина «Ми все ще мало знаємо про ту війну» та В. Писцьо «Голос Сарненщини» - легальний пресовий орган періоду окупації. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії, збірник наукових праць. Наукові записки РДГУ», - Випуск 16, 2009.